JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Rantamäki, Niina

Title: Maaseudun paikallisyhteisöjen sosiaalisesti kestävä kehitys : suuntaviivoja kestävälle hyvinvointipolitiikalle

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © 2023 Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

Please cite the original version:

Rantamäki, N. (2023). Maaseudun paikallisyhteisöjen sosiaalisesti kestävä kehitys : suuntaviivoja kestävälle hyvinvointipolitiikalle. Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 31(3), 318-323. https://doi.org/10.30668/janus.125892

Maaseudun paikallisyhteisöjen sosiaalisesti kestävä kehitys – suuntaviivoja kestävälle hyvinvointipolitiikalle[1]

Niina Rantamäki: *YTT, tutkimuskoordinaattori, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius*

niina.j.rantamaki@jyu.fi

Janus *vol. 31 (3) 2023, 318–323*

Keskieurooppalaiset kolmannen sektorin tutkijat Adalbert Evers ja Taco Brandsen (2016) ovat todenneet, että yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on syytä suunnata katse myös siihen, mitä yhteiskunnan marginaalissa tapahtuu. Se voi heidän mukaansa kertoa jostain tärkeästä.

Toimin 2010-luvun alkupuolella tutkijana professori Aila-Leena Matthiesin johtamassa KAMPA-hankkeessa, jonka tavoitteena oli kehittää maaseutualueiden hyvinvointipalveluja kansalaisosallistumisen ja yhteisöllisyyden käytäntöihin pohjautuen. Hankkeen puitteissa järjestimme yhteistyöstä kiinnostuneissa kunnissa ja kylissä kaikille avoimia tilaisuuksia, joihin kutsuimme asukkaita, viranomaisia, luottamushenkilöitä ja yhdistystoimijoita keskustelemaan paikallisten hyvinvointipalvelujen toimivuudesta ja niitä koskevista kehittämistarpeista. Yhdessä pohdimme myös, miten erilaisia voimavaroja ja resursseja yhdistäen näihin haasteisiin voitaisiin vastata.

Yksi näistä tilaisuuksista järjestettiin Torniossa kaupungintalon valtuustosalissa. Siellä eräs äiti kertoi, kuinka hänen kotikylänsä koulu oli uhattu lakkauttaa. Estääkseen tämän kyläyhdistys oli tehnyt kunnan kanssa sopimuksen, jonka mukaisesti kyläläiset huolehtivat koulukiinteistön ylläpitoon liittyvistä tehtävistä ja kunta keskittyy opetuksen järjestämiseen. Sen sijaan, että olisi kritisoinut maaseutukylien epäreilua kohtelua tai surkutellut, miten asukkaat joutuvat ottamaan vastuulleen kunnalle kuuluvia velvoitteita, tuo äiti sanoi vilpittömästi toivovansa, että myös kaupungeissa asuvilla vanhemmilla olisi samanlainen mahdollisuus ja oikeus osallistua lastensa kouluelämään.

Hyviointivaltio uutta suuntaa etsimässä

Tutkimuksessani (Rantamäki 2022) kiinnostuksen kohteena ovat maaseudun paikallisyhteisöissä – kylissä, pitäjissä ja kunnissa – kehitetyt hyvinvointiratkaisut. Lähestyn näitä esimerkkeinä uudenlaisesta hyvinvointipoliittisesta ajattelusta, jossa keskeiseen rooliin asettuu sosiaalinen kestävyys. Paikallisyhteisöt edustavat tutkimuksessani tilaa, jossa kansallinen hyvinvointipolitiikka kohtaa paikalliset olosuhteet ja saa lopullisen konkreettisen muotonsa.

Suomalainen hyvinvointivaltio on parhaillaan käymässä läpi historiansa suurinta muutosprosessia. Sen olemassaoloa haastavat monet yhteiskunnalliset kehityskulut. Näihin lukeutuvat julkistalouden alijäämä, väestön ikääntyminen sekä ihmisten elämänmuotojen yksilöllistyminen ja monimuotoistumi-

nen. Edellä mainittuja täydentää huoli ympäristön tilasta ja siitä, että hyvinvointivaltion toiminnan taloudellinen perusta nojautuu vahvasti luonnonvarojen ylikäytölle. Ilmastonmuutos ja sen seuraukset näkyvät jo hyvin konkreettisesti meidän jokaisen arjessa. On varsin selkeää, että nykyisellä uralla ei voida enää pitkään jatkaa.

Samanaikaisesti ongelmana on, miten hyvinvointivaltion toimintaa voidaan uudistaa ja kehittää siten, että nykyinen palvelutaso ei ainakaan radikaalisti heikkene, ja että ihmisten nykyisiin ja tuleviin hyvinvointitarpeisiin voidaan vastata aiempaan joustavammin sekä myös muuttuvan toimintaympäristön asettamat vaateet huomioon ottaen. Viime vuosien ja vuosikymmenten aikana uutta suuntaa on etsitty suuruuden ekonomiaan nojautuvan ajattelutavan ohjaamana. Keskittämisestä, palveluprosessien suoraviivaistamisesta ja tehostamisesta sekä julkisen järjestämisvastuulla olevien palvelujen markkinoistamisesta on tullut eräänlaisia voimasanoja, joiden varaan hyvinvointipoliittisessa keskustelussa vakaasti vannotaan. Käytännössä näyttää kuitenkin siltä, että tulipalon sammuttaminen yhtäällä sytyttää muutaman lisää toisaalla.

Maaseutua voi monella tavoin pitää tämän noidankehämäisen kehityksen edelläkävijänä. Palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen liittyvistä ongelmista on tullut siellä monin paikoin kiinteä osa asukkaiden arkea. Kunta- ja organisaatiokokojen kasvaessa myös yksilöitä ja yhteiskuntaa yhdistävät demokraattisen järjestelmän rakenteet ovat harventuneet ja etääntyneet. Olemme saavuttamassa tilanteen, jossa koko hyvinvointivaltion legitimiteetti – kansalaisten sille antama oikeutus – on vaarassa murentua.

Edellä kuvaamieni negatiivisten muutosten rinnalla nähtävillä on myös toisenlaista liikehdintää: monissa maaseutuyhteisöissä asukkaat ovat ryhtyneet aktiivisesti kehittämään omannäköisiään toimintamalleja ja -käytäntöjä, jotka turvaavat ja edistävät heidän hyvinvointiaan sekä vahvistavat yhteisöjen elinvoimaisuutta.

Tutkimuksen teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat

Tutkimukseni perustan muodostaa oletus siitä, että maaseudun paikallisyhteisöissä on tapahtumassa jotakin sellaista, joka sekä haastaa että tarjoaa vaihtoehdon vallitsevalle hyvinvointipoliittiselle kehityssuunnalle. Pitäen mielessäni tuon torniolaisen äidin kommentin, lähestyn maaseutuyhteisöjen aktiivisuutta muutoksen airueena: se herättää toivoa ja odotuksia paremmasta – demokraattisemmasta, toimivammasta ja sosiaalisesti kestävämmästä yhteiskunnasta.

Tutkimukseni rakentuu neljästä osatutkimuksesta sekä niitä yhdistävästä yhteenveto-osasta. Laajempana tavoitteenani on ollut syventää ymmärrystä tekijöistä, joiden varaan uudenlaista, sosiaalisesti kestävää hyvinvointipolitiikkaa voidaan rakentaa. Olen edennyt tätä kohden kahden kysymyksen ohjaamana. Ensinnäkin kiinnostukseni on suuntautunut siihen, millaista sosiaalista kestävyyttä maaseudun paikallisyhteisöjen hyvinvointitarpeisiin syntyneet ratkaisut ilmentävät ja toiseksi, millaisia

näköaloja ne avaavat sosiaalisesti kestävälle hyvinvointipolitiikalle.

Kuten edeltä voi päätellä, lähestymistapani on varsin poliittinen ja kantaaottava. Pohjautuen niin sosiaalityön ammatillista toimintaa kuin alan tutkimustakin ohjaavaan eettiseen missioon, vahva pyrkimykseni on tuoda maaseutua ja siellä tapahtuvia kehityskulkuja esiin positiivisessa valossa. Tutkimukseni voi tulkita täten asettuvan ristiriitaan objektiivisuutta ja neutraalisuutta korostavien klassisten tieteen ihanteiden kanssa. Kuitenkin näen, että sosiaalityön tutkijana ainoa mahdollisuuteni ja myös velvollisuuteni on asettua niiden puolelle, jotka ovat yhteiskunnassa joutuneet marginaaliin ja joiden ääni ei tule sen toiminnan suunnittelua ja toteutusta koskevissa keskusteluissa kuulluksi.

Sinällään on mielestäni oikeutettua myös kysyä, millainen tutkimus ylipäätään on arvovapaata ja poliittisesti neutraalia. Eikö jo valinnat siitä, mitä aiheita tutkimme, millä menetelmillä ja kenen näkökulmasta niitä tarkastelemme ja minkälaisia aineistoja käytämme, ole loppujen lopuksi poliittisia? Näenkin, että sosiaalityön tutkimuksessa sen poliittisuutta ei pidä pelätä tai kieltää vaan tiedostaa sen läsnäolo kaikessa tekemisessä kuten myös tekemättä jättämisessä.

Tutkimukseni tieteenfilosofiset juuret ovat klassisessa pragmatismissa. Tämä näkyy siinä, että niin tutkimukseni lähtökohdat kuin tavoitteetkin ovat hyvin käytännönläheiset. Ymmärrän, että käsityksemme todellisuudesta rakentuu erilaisten havaittavissa olevien vihjeiden ja johtolankojen kautta. Tutkimukseeni sisältyvissä osatutkimuksissa olen lähestynyt maaseutuyhteisöjen sosiaalista kestävyyttä eri näkökulmista, erilaisia käsitteitä, tutkimusmenetelmiä ja aineistoja hyödyntäen sekä niitä yhdistellen. Tiukan metodologisen ortodoksisuuden sijaan olen pyrkinyt hyödyntämään käsillä olevan ongelman ymmärtämiseksi ja ratkaisemiseksi monipuolisesti niitä erilaisia keinoja, joita minulla on kulloisessakin tilanteessa ollut käytettävissäni.

Tutkimukseni keskiössä oleva sosiaalinen kestävyys on käsitteenä moniilmeinen ja -muotoinen saaden erilaisia tulkintoja aina riippuen siitä, missä kontekstissa ja tavoitteessa sitä käytetään. Tässä lähestyn sosiaalista kestävyyttä ennen kaikkea yhteisöissä ja yhteisöllisessä toiminnassa konkretisoituvana ominaisuutena. Näen siihen sisältyvän mahdollisuuden tyydyttää inhimillisen elämän kannalta välttämättömät aineelliset ja aineettomat perustarpeet samoin kuin mahdollisuuden elää mielekästä elämää siten, ettei muiden ihmisten oikeus tähän samaan vaarannu. Sosiaaliseen kestävyyteen kuuluu myös inhimillisen elämän jatkuvuuden kannalta välttämätön edellytys tehdä edellä mainitulla tavalla, joka ei uhkaa luontoympäristön hyvinvointia ja tasapainoa.

Itävaltalaisten sosiologien Beata Littigin ja Erich Grieβlerin (2004) mukaan sosiaalisen kestävyyden muotoutumiseen vaikuttaa keskeisesti se, millä tavoin taloudellisen, kulttuurisen ja poliittisen järjestelmän toiminta organisoituu ja toteutuu yhteiskunnassa. Osatutkimuksiini pohjautuen maaseutuyhteisöjen omaehtoisessa hyvinvointia edistävässä toiminnassa keskeiseen rooliin asettuvat näiltä osin sosiaalisia ja taloudellisia päämääriä sekä resursseja yhdistävä yh-

teisötaloudellinen toiminta, erilaisten alueiden omien erityisten ”vaurauksien” tunnistamista ja tunnustamista korostava neuvokkuuden politiikka sekä julkisen ja paikallisen keskinäistä vuorovaikutusta vahvistava yhteishallinta.

Sosiaalisesti kestävän hyvinvointipolitiikan aihiot

Mitä tutkimukseni sitten kertoo sosiaalisesta kestävyydestä ja sosiaalisesti kestävästä hyvinvointipolitiikasta?

Pyrkimyksessä ymmärtää sosiaalisesti kestävän hyvinvointipolitiikan muotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä olen analysoinut edellä nimeämiini toimintakäytäntöihin sisältyviä ja niihin liittyviä sosiaalista kestävyyttä rakentavia piirteitä. Tältä pohjalta tunnistan kolme läpileikkaavaa periaatetta, joista kukin heijastaa omalta osaltaan sosiaalisen kestävyyden arvojen, tavoitteiden ja päämäärien toteutumista.

Ensimmäinen periaate on arjen kokemuksellisuus. Sen ytimessä on ymmärrys siitä, että se, millaiseksi ihmisten elämä tietyssä elinympäristössä muokkautuu ja millaisia merkityksiä ihmiset omalle elämänmuodolleen antavat, on keskeinen hyvinvointia määrittävä tekijä. Tästä näkökulmasta hyvinvointipolitiikan keskiöön asettuvat asiat ja käytännöt, jotka tukevat ja helpottavat päivittäisen elämän sujuvuutta sekä lisäävät sen mielekkyyttä ihmisten omassa elinpiirissä.

Toinen periaate, horisontaalinen kokonaisvaltaisuus, korostaa puolestaan erilaisten asioiden, tekijöiden ja toimien yhteenkietoutuneisuutta. Hyvinvointipolitiikkaa voidaan toteuttaa joko sektoroituneesti keskittyen yksittäisiin ongelmiin ja tarpeisiin tai poikkisektoraalisesti, sen paikallisyhteisöjen tasolla todentuvat moninaiset vaikutukset huomioon ottaen. Valitusta strategiasta riippuen hyvinvointipolitiikan seuraukset voivat olla joko paikallisyhteisöjen elinvoimaisuutta heikentäviä tai sitä vahvistavia. Samoin ne voivat kuluttaa paikallisesti saatavilla ja käytettävissä olevia hyvinvointiresursseja tai vaihtoehtoisesti uusintaa niitä.

Kolmannen taloudellisen, poliittisen ja kulttuurisen järjestelmän toimintaa läpileikkaavan periaatteen olen nimennyt moniulotteiseksi osallisuudeksi. Se korostaa sekä osallisuuden muotojen että sen toteutumiselle tilaa luovien areenojen moninaisuutta. Osallisuus voi olla niin olemista, kuulumista, vaikuttamista kuin toimintaa ja tekemistäkin. Moniulotteista osallisuutta edistävä hyvinvointipolitiikka pyrkii erilaisin tavoin ja eri yhteyksissä rakentamaan siltoja yksilöiden ja yhteisöjen sekä yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan välillä.

Tunnistamani kolme periaatetta tulee ymmärtää ennen kaikkea käsitteellisinä välineinä. Ne avaavat näköaloja siihen, miten hyvinvointipolitikkaa voidaan osana taloudellisen, poliittisen ja kulttuurisen järjestelmän toimintaa toteuttaa sosiaalisesti kestävällä tavalla.

Tutkimukseni tulokset vahvistavat osaltaan käsitystä sosiaalisesta kestävyydestä sekä hyvinvointipolitiikan tavoitetilana että prosessina, jonka myötä sille asetettuihin tavoitteisiin voidaan päästä. Yhtä olennaista kuin se, mitä lopulta saavutetaan, on se, miten lopputulemaa kohden edetään. Uskallan väittää, että

erilaisissa hyvinvointipoliittisissa strategioissa keskeiseksi tavoitteeksi asetettu sosiaalinen kestävyys on erittäin vaikea – jollei mahdotonta – saavuttaa, jos hyvinvointipolitiikkaa itseään toteutetaan sosiaalisesti kestämättömällä tavalla. Anekdootti ”leikkaus onnistui, mutta potilas kuoli” toimii tässäkin yhteydessä.

Mitä sosiaalityössä ja laajemmin sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmässä sitten voitaisiin tehdä sosiaalisesti kestävän hyvinvointipolitiikan edistämiseksi? Näen, että paljonkin. Lainaten ideoita niistä käytännöistä ja toimintatavoista, joita tutkimuskohteenani olleissa maaseutuyhteisöissä on kehitetty ja otettu käyttöön, nostan esiin kolme konkreettista ehdotusta.

Ensinnäkin tarvitaan pysyviä rakenteita ja käytänteitä, jotka mahdollistavat ja tukevat ihmisten muodostamien sosiaalisten yhteisöjen sekä sosiaalityön ja laajemmin julkisten hyvinvointipalvelujen keskinäistä, molempien omia lähtökohtia kunnioittavaa tasa-arvoista vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Tarvitaan kyläraatinkeja, pyöreitä pöytiä ja kumppanuuskahveja, jotka tarjoavat tilaa näkemysten ja mielipiteiden vaihdolle sekä yhteiselle innovoinnille.

Toiseksi tarvitaan rohkeutta tarttua kansalaislähtöisen palvelutuotannon ja hyvinvointia edistävän toiminnan tarjoamiin mahdollisuuksiin. Voi hyvin olla niin, että yhteisöllisesti syntyneet toimintamallit eivät sellaisinaan istu esimerkiksi sosiaalityön ammatilliseen toimintalogiikkaan tai vakiintuneisiin käytänteisiin, mutta olisiko näitä mahdollista muuttaa tai olisiko asioita mahdollista nähdä toisin.

Kolmanneksi on syytä pysähtyä kriittisesti pohtimaan, kuinka tarkoituksenmukaisia erilaiset yksilöllisten tarpeiden tai elämäntilanteiden mukaan tehtävät rajaukset ovat. Missä tilanteissa ne aidosti palvelevat varsinaista perustehtävää ja milloin kyse on enemmän ammattilaisten työn ja organisaation toiminnan hallittavuudesta? Näkökulman vaihtaminen keskitetystä paikalliseen ja jalkautuminen ihmisten pariin voisi olla tässä mielessä silmiä avaavaa. On ongelmallista ja loppupelissä myös niin inhimillisesti kuin ekologisesti kallista, jos tiukka toimintasektori- ja tehtäväaluerajoista kiinnipitäminen johtavat palvelujen etääntymiseen tai yhteisöllisten voimavarojen ja yhteisöjen elinvoimaisuuden heikkenemiseen.

Lopuksi

Työkalenterini ensimmäiselle sivulle olen itselleni motivoijaksi ja ohjenuoraksi kirjoittanut muistiin Raija Oraksen (2020) Manu-kirjasta löytämäni Bernard Shawn ajatuksen: ”*Maailmaa ei voi muuttaa, senhän tietää jokainen järkevä ihminen. Mutta sitten on niitä, jotka eivät tiedä, ja he muuttavat maailman*.”

Tutkimukseni tulosten pohjalta rakentuvaa kuvaa sosiaalisesti kestävästä hyvinvointipolitiikasta voisi luonnehtia eräänlaiseksi konkreettiseksi utopiaksi. Tunnistamani sosiaalisen kestävyyden aihiot peräänkuuluttavat ennen kaikkea tarvetta ja rohkeutta tehdä asioita uudella tavalla sekä antaa niille uudenlaisia merkityksiä ja arvoja.

Sen lisäksi, että arjen kokemuksellisuus, horisontaalinen kokonaisvaltaisuus ja moniulotteinen osallisuus ovat sosiaali-

sen kestävyyden aihioita, ovat ne myös mitä suurimmissa määrin ekologisen ja taloudellisen kestävyyden aihioita. Kuten ylisosiaalineuvos Aulikki Kananoja jo 1990-luvun loppupuolella peräänkuulutti, niin hyvinvointipolitiikassa kuin sosiaalityössä sen keskeisenä toimeenpanijana on yksisilmäisen kehittämisen sijaan etsittävä avoimin mielin käytäntöjä, joissa ihmisten elämäntilanteita lähestytään kokonaisuutena: heidän elinympäristönsä sekä sitä muovaavat fyysiset puitteet samoin kuin sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset olosuhteet sekä kehityskulut tunnistaen ja huomioon ottaen (Kananoja 1998).

Erinomaisen lähtökohdan uudenlaiselle sosiaalisesti kestävälle hyvinvointipolitiikalle tarjoaa yksinkertainen kysymys: miten hyvinvointipalvelut ja julkisen palvelujärjestelmän toiminta ylipäätään organisoidaan siten, että ne ovat luonteva osa ihmisten yhteisöllistä elämää – sitä palvelevaa ja tukevaa.

Viite

1 Lectio praecursoria on esitetty Jyväskylän yliopiston Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa 16.9.2022 sosiaalityön tieteenalaan kuuluvan väitöskirjan ”Maaseudun paikallisyhteisöjen sosiaalisesti kestävä kehitys – suuntaviivoja kestävälle hyvinvointipolitiikalle” tarkastustilaisuudessa. Vastaväittäjänä tilaisuudessa toimi professori Aini Pehkonen Itä-Suomen yliopistosta.

Kirjallisuus

Evers, Adalbert & Brandsen, Taco (2016) Social innovations as messages: Democratic experimentation in local welfare systems. Teoksessa Taco Brandsen, Sandro Cattacin, Adalbert Evers & Anette Zimmer (toim.) Social innovations in the urban context. Cham: Springer International Publishing, 161–180. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21551-8_9

Kananoja, Aulikki (1998) Sosiaalipolitiikan jännitteet tuottavat uusia ratkaisua. Ylisosiaalineuvos-blogi. Saatavilla http://www.aulikkikananoja.fi/sosiaalipolitiikan-jannitteet-tuottavat-uusia-ratkaisuja/. Viitattu 26.7.2022.

Littig, Beate & Grieβler, Erich (2005) Social sustainability: A catchword between political pragmatism and social theory. International Journal of Sustainable Development 8 (1–2), 65–79. https://doi.org/10.1504/IJSD.2005.007375

Oras, Raija (2020) Manu. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava.

Rantamäki, Niina (2022) Maaseudun paikallisyhteisöjen sosiaalisesti kestävä kehitys – suuntaviivoja kestävälle hyvinvointipolitiikalle. JYU Disserations 548. Jyväskylän yliopisto.